

Pääkirjoitus

Hallituksen tohtoripilottihankkeen vaikutukset tiedejulkaisemiseen

Viime aikoina tiedemaailmassa on puhuttanut hallituksen tohtoripilottihanke, jossa rahoitetaan tuhat uutta tohtoria 15 eri tutkimusalalla. Hankkeen tavoitteena on lisätä tohtorien työllistymistä yritysten palvelukseen, uudistaa tohtorikoulutusta ja koulutuksen käytäntöjä sekä lisätä tohtorikoulutettavien liikkuvuutta paitsi yritysmaailmaan myös esimerkiksi yliopistojen välillä. Yhteensä yhdeksän pilottia (800 väitöskirjatutkijapaikkaa) on suunnattu Suomen Akatemian lippulaivoille, loput 200 paikkaa muille aloille. (Valtioneuvosto, 2024.)

Tutkimukseen perustuvan tiedon saatavuuden ja tulevien tutkijoiden kouluttamisen näkökulmasta on myönteistä, että tutkimusta rahoitetaan ja tohtorinkoulutuksen kehittämistarpeisiin tartutaan. Tarkoituksenmukainen ja toimiva tohtorikoulutus ensinnäkin lisää tieteellisten julkaisujen ja tiedon määrää ja moninaisuutta eri aloilla sekä pätevöittää tutkijoita itsenäiseen tutkimusentekoon. Tohtorikoulutuksen uudistaminen voi lisätä yhteistyömahdollisuuksia tutkijoiden kesken sekä eri tutkimusalojen välillä ja myös yliopiston ulkopuolelle. Tämä tukee monialaista ja monitieteistä tutkimusta ja voi näin laajentaa ja rikastuttaa tutkimuksen aineistoja, tekemisen tapoja ja sisältöjä. Tutkitun ja julkaistun tiedon syveneminen ja laajeneminen puolestaan pohjustaa uusien innovaatioiden syntymistä sekä akatemian sisällä että myös sen ulkopuolella siellä, missä tutkimuksen tuloksia ja tohtoreiden osaamista osataan hyödyntää.

Pilottihanke mahdollistaa ohjelmaan valituille kolmevuotisen päätoimisen työskentelyn ja samalla tähtää tohtoreiden nopeaan valmistumiseen. Tohtorikoulutettavien näkökulmasta yksi pilottihankkeen keskeinen etu onkin, että se tarjoaa epävarmojen apurahakausien ja toisinaan liiankin itsenäiseksi koetun puurtamisen sijaan mahdollisuuden työsuhteiseen työskentelyyn osana tutkimusryhmää heti tutkijanuran alusta saakka. Osin pilottihankkeen saattelemana väitöstutkimus ohjautunee jatkossakin yhä useammin tutkimushankkeissa tehtäväksi. Työryhmässä työskentely puolestaan tutkitusti tukee tohtorikoulutettavien hyvinvointia (Sundström, 2022). Tiedejulkaisemisen kannalta olennaista on, että tutkimusta todennäköisesti jatkossa myös julkaistaan yhä tiiviimmin työryhmän tuella. Tiedejulkaisemisen ja tieteen näkökulmasta hanke voi kuitenkin tuoda mukanaan myös haasteita.

Tieteelliselle tutkimukselle on ominaista hitaus (Mela & Kivimaa, 2008). Tieteellisten seurain valtuuskunnan perusarvojen mukaan tieteen tulee myös olla riippumattonta sekä monimuotoista (TSV, 2024). Pilottihankkeen nopea rytmi väistämättä hoputtaa tutkimusta ja ohjaa tohtorinkoulutusta hankemuotoisuuteen sekä väitöstutkimuksen tekemistä etukäteen tiukasti sidottuihin kokonaisuuksiin. Riskinä on, että tämä kehityskulku kapeuttaa sitä, millaisiin tutkimusongelmiin lähdetään etsimään ratkaisuja ja millä keinoilla, eli millaisia aiheita, aineistoja ja menetelmiä tutkimuksen kohteeksi valikoituu. Esimerkiksi pitkittäistutkimusten julkaiseminen väitöskirjoina käy epätodennäköisemmäksi, tai tutkimusta saatetaan julkaista jatkossa nykyistä enemmän aineistoista, joiden keräämiseen ja käsitteilyyn tutkimuksen raportointi ei itse ole osallistunut. Tiedejulkaisemisen arviointiprosessin kannalta on kuitenkin jatkossakin tärkeää, että tutkija tuntee aineistonsa läpikotaisin ja pystyy tarvittaessa tekemään muutoksia esimerkiksi sen luokitukseen ja alustaviin analyyseihin.

Tutkimuksen riippumattomuus merkitsee ennen kaikkea tutkimuksen tekemisen vapautta ulkoisista intresseistä ja sekä oikeutta että velvollisuutta julkaista tutkimustulokset tieteen omiin intresseihin, arvoihin ja normeihin sitoutuen. Julkaistavan tutkimuksen monimuotoisuuden kannalta on tärkeää, että tutkimuksen arviointi on läpinäkyvää ja että huippututkimusta rahoitetaan pitkäjänteisesti ja tasapuolisesti eri tieteenaloilla. Koska pilottihankkeen tohtorikoulutuspaikat on kohdennettu voimakkaasti tietyille osaamiskeskittymille sekä suoraan lippulaivojen kautta että ulkoisen arvioinnin keinoin, tutkijoiden keskuudessa on kuitenkin jo herättänyt huolta saadun rahoituksen epätasainen jakautuminen. Tavoiteltu tohtorikoulutettavien lisääntyvä liikkuvuus yritysmaailmaan voi hyödyttää sekä yrityksiä, tulevia tohtoreita, tiedettä että yhteiskuntaa. Yhteistyön riskeistä on toistaiseksi kuitenkin käyty hyvin vähän julkista keskustelua. Tiedepolitiikkaa tekevillä onkin vastuu huolehtia siitä, että kilpailtua tutkimusrahoitusta, uusia yhteis-

työmuotoja ja tehokkuutta ei tavoitella tieteen riippumattomuuden ja monimuotoisuuden kustannuksella.

Tiedejulkaisemisen näkökulmasta katsottuna pilottihankkeeseen liittyvä tehokkuusajattelu ja tieteentekemisen kiivastahtisuus luo paineita siihen, että tutkimus pirstaloituu yhä pienemmiksi ja nopeammalla rytmillä julkaistaviksi paloiksi. Nopeassa julkaisemisessa on myönteisiä puolia, mutta on tärkeä varmistaa, että toteutettu tutkimus ja kirjoitetut julkaisut ovat tiedeyhteisön standardien mukaisia, tiedeyhteisön kannalta relevantteja, moninaisia, tutkimuseettisestä näkökulmasta kestäviä sekä riittävän arvioinnin ja tarkastusprosessin läpikäyneitä. Siksi tohtorintutkintojen määrän lisääminen väistämättä kuormittaa eri tahoja sekä myös tiedejulkaisijoita. Missä kaikki väitöskirjoihin sisällytettävä tutkimus julkaistaan? Kuka sen arvioi?

Useimmat julkaisujen vertaisarvioijat toimivat myös väitöskirjaohjaajina ja vaativissa asiantuntija-tehtävissä omalla alallaan. Aikapaine kasvaa, kun vastuu uudistuksen onnistumisesta on sysätyt pitkälti ohjaajille. Saadaanko tieteellisiin lehtiin tarjotuille artikkelikäsitelmille enää kokeneita arvioijia? Onko jatkossa peräti mahdollista väitellä artikkeliväitöskirjalla ilman, että yhtään tutkimuksen julkaisua on vielä hyväksytty tieteellisissä lehdissä julkaistavaksi? Millaisia paineita tästä syntyy arviointiin? Entä ohjaajille? Vai palaako julkaisemisen painopiste monografioihin? Yhteiskirjoittamisen eri muotojen oletettavasti lisääntyessä ja erityisesti, kun kirjoittajuus toimii myös meritoitumisen välineenä, on tärkeää myös lisätä keskustelua kirjoittajarooleihin liittyvistä oikeuksista ja vastuista sekä herättää keskustelua kirjoittajarooleihin liittyvistä tieteenalojen välisistä eroista.

Lähtökohtaisesti on aina kannattavaa tuoda ammattilaisia yhteen. Erilaisen asiantuntemuksen, erityisosaamisen ja kokemuksen yhdistäminen antaa mahdollisuuden luoda kokonaisuudesta jotain yksittäisiä osia suurempaa. Tohtorikoulutettavat voivat tuoda uusia näkökulmia ja osaamista sekä akateemisiin työryhmiin että yrityksiin, mikä aikaa myöten myös edistää uusien tutkimusalueiden syntymistä ja vahvistaa akateemista osaamista työelämässä. Pilottihankkeen yksi tärkeä myönteinen skenaario on, että tutkimukseen perustuva yritysten ja eri alojen yhteistyö mahdollistaa tutkimustiedon nopeamman soveltamisen ja popularisoinnin lisäten tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja tiedon siirtoa. Yhteistyö voi parhaimmillaan synnyttää uusia innovaatioita ja läpimurtoja ja vahvistaa samalla Suomen asemaa kansainvälisenä tutkimus- ja innovaatiokeskuksena. Toimiva ja tuloksellinen yhteistyön rakentaminen tiedeyhteisön, eri ammattialojen, työelämän ja yritysmaailman välillä ei ole kuitenkaan automaatio. Se edellyttää eri tahojen sitoutumista, avointa viestintää, institutionaalisia ja kulttuurisia muutoksia ja kehittämistä, joita ei pelkästään tohtorikoulutuksen kautta pystytä rakentamaan.

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFIn mukaan pilotin keskiössä on muun muassa ”päätoimisen tutkimustyön lisääminen sekä koulutuksen läpäisy ja sen ohjauksen vahvistaminen” (UNIFI, 2023). Tämä on tärkeä tavoiteltava päämäärä, jonka asettamisessa on tiedostettu nykyisessä tohtorikoulutuksessa esiintyviä haasteita. Ison tutkimushankkeen työryhmä, jonka jäsenet tulevat akateemisen urapolun eri vaiheista, sekä laaja joukko vertaisia, voi olla tohtoriopiskelijan edistymistä monin tavoin tukeva yhteisö. Pulmaksi kuitenkin muodostuu tilanne, jossa tutkimus ei valmistu kolmessa vuodessa. Sekä tohtorikoulutettaville, ohjaajille että mahdollisille yhteiskirjoittajille tarvitaan tukea ja toimintaohjeita näiden tilanteiden varalle. Yhteisöllisen tekemisen myönteisten puolten vastapainona voi myös pohtia sitä, miten jatkossa turvataan tohtorikoulutettavien pätevytyminen itsenäisiksi tutkijoiksi. Tekemällä oppii, mutta ammattitutkijaksi kasvun kannalta on nähtävä myös ongelmallisena, jos koulutusvaiheesta perataan itsenäisyys pieneksi, toisin sanottuna annetaan tutkimukselle valmis aihe, aineisto ja jopa tutkimussuunnitelma, jotka kytkeytyvät tiukasti rytmitettyyn ohjaukseen.

Miten käy tutkimuksen laadun? Maalaisjärjellä voisi ajatella, että lyhyemmässä ajassa ja pelkästään ohjausta muuttamalla ei voida saada parempaa ja kilpailukykyisempää laatua. Entä millaisia muutoksia hanke tuo osaajajoukkoon ja osaamiseen? Palkataanko hakijoita esimerkiksi yhä enemmän suoraan ”koulun penkiltä”? Ovatko kohderyhmänä siis nuoret tuoreet maisterit, lupaavat huippututkijat vai kokemusta jo työelämässäkin hankkineet? Entä kumpaa työelämässä enemmän kaivataan, alakohtaista osaamista vai tohtorin nimikettä?

5.4.2024

Mari Honko, Laura Kanto, Antti Saloranta ja Mari Wiklund

LÄHTEET

- Mela, H. & Kivimaa, P. (2008). Tieteen ja politiikan monimutkainen suhde. *Tieteessä tapahtuu* 2/2008, 33–39. Haettu 3.4.2024 osoitteesta <https://journal.fi/tt/article/view/463/390>
- Sundström, L. (2022). *Väitöskirjatutkijoiden kuormittuminen ja sosiaalinen tuki: Ohjaajalta ja tiedeyhteisöltä saadun tuen yhteys uupumukseen ja stressiin*. Helsingin yliopisto. Haettu 5.4.2024 osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/items/44b146a8-1a11-4b55-9ac0-aff60b4b3a04>
- Tieteellisten seurain valtuuskunta (2024). *Toiminta*. Haettu 3.4.2024 osoitteesta <https://www.tsv.fi/fi/toiminta>
- UNIFI. (2023). Tohtorikoulutuksen uudistaminen ja laajentaminen kasvattaa korkeasti koulutettujen osaajien määrää ja lisää TKI-toiminnan vaikuttavuutta. Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry. *STT Info*, 28.11.2023. Haettu 3.4.2024 osoitteesta <https://www.sttinfo.fi/tiedote/70064608/tohtorikoulutuksen-uudistaminen-ja-laajentaminen-kasvattaa-korkeasti-koulutettujen-osajien-maaraa-ja-lisaa-tki-toiminnan-vaikuttavuutta?publisherId=69817968&lang=fi>
- Valtioneuvosto. (2024). Yliopistoille lisärahoitus tuhannen uuden tohtorin kouluttamiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 7.2.2024. Haettu 5.4.2024 osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/yliopistoille-lisarahoitustuhannen-uuden-tohtorin-kouluttamiseen>